

Vlaanderen
is open ruimte

Lokale voedselprojecten en hun bijdrage aan de Vlaamse voedseltransitie

Evaluatie, inspiratie en handvaten richting
een veerkrachtig lokaal voedselsysteem

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM.be

Inhoudstafel

Hoe kunnen lokale rurale voedselprojecten bijdragen aan de duurzame voedseltransitie?	4
Doel van deze brochure	5
25 projecten die hun lokaal voedselsysteem verduurzamen	6
Directe werking rond verschillende componenten van een lokaal en veerkrachtig voedselsysteem	8
Welke thema's staan centraal in de projecten?	9
Samenwerken aan een duurzaam voedselsysteem: Wie speelt welke rol?	11
Recept voor een succesvol voedselproject	15
Een strategisch kader dat het hefboom-potentieel van lokale rurale projecten versterkt	16
Mechanismen die duurzame continuering en groei van de projecten mogelijk maken	20
Landbouwers als volwaardige partners	24
Betrokkenheid van alle schakels in de voedselketen	27
Voedselhubs of andere collectieve organisatievormen	31
Nieuwe holistische beleidskaders en instrumenten rond voedsel	33
Versterk coördinerende en verbindende rollen in het voedselsysteem	39

December 2024

Deze brochure kwam tot stand op initiatief van de Vlaamse Landmaatschappij en op basis van een studie door IDEA Consult

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Achtergrond en inhoud van deze brochure

In de afgelopen jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor lokale voedselketens en -systemen binnen het plattelandsbeleid. Er zijn verschillende initiatieven gestart om lokaal voedsel en het landelijke beleid daaromheen te versterken. Ook binnen gebiedsgerichte projecten, zoals PDPOIII (met onderdelen zoals LEADER, Omgevingskwaliteit en Platteland+), is veel aandacht besteed aan duurzame voedselproductie en -consumptie. Dit heeft geleid tot allerlei lokale projecten die zich richten op aspecten als korte ketens, voedselverspilling, de relatie tussen boeren en burgers, streekproducten, landbouweducatie, voedseldistributieplatforms en lokale voedselstrategieën.

Vanuit deze context beoogde de VLM een gestructureerd en onderbouwd inzicht te verkrijgen in de bijdrage van deze projecten en het Vlaams plattelandsbeleid algemeen aan een veerkrachtig lokaal voedselsysteem in Vlaanderen. Deze brochure bevat de uitkomsten van de studie naar deze vraag, uitgevoerd door IDEA Consult in 2024, en geeft de nodige inspiratie en handvaten voor toekomstige projecten.

**Hoe kunnen lokale
rurale voedselprojecten
bijdragen aan
de duurzame
voedseltransitie?**

Om deze vraag te beantwoorden voerden we een uitgebreid onderzoek op basis van 3 onderling verbonden onderdelen:

1. Analyse van 25 lokale voedselprojecten

We namen 25 plattelandsprojecten onder de loep die zijn uitgevoerd onder PDPO III, LEADER en Platteland+. Hierbij onderzochten we hoe deze projecten hebben bijgedragen aan duurzame voedselproductie en -consumptie. Wat werkte goed? Wat kan beter? We evalueerden de resultaten en leggen de lat voor de toekomst. Voor een meer gedetailleerde inzicht werkten we voor vijf van deze projecten een meer diepgaande analyse uit. Deze verdiepende blik helpt ons om sterke punten te versterken en te leren van eventuele knelpunten.

2. Bestuderen van inspirerende voorbeelden over heel België rond voeding

Overal in Vlaanderen en daarbuiten zijn inspirerende initiatieven te vinden die ons waardevolle lessen kunnen leren. We verzamelden verschillende goede praktijken en analyseerden een 5-tal diepgaand, elk met een unieke aanpak, om een breed scala aan inzichten te verzamelen. Deze voorbeelden bieden inspiratie en nieuwe ideeën voor hoe we lokale voedselketens en duurzame voedselproductie verder kunnen versterken.

3. Formulering van beleidsaanbevelingen en praktische handvaten voor (plattelands)beleid en toekomstige projecten.

Het onderzoek mondt uit in praktische aanbevelingen en handige tools voor zowel beleidsmakers als initiatiefnemers van voedselprojecten. Hiermee geven we richting aan toekomstige voedselprojecten en plattelandsbeleid en helpen we bij het opstellen van criteria om beleid en projecten te monitoren en evalueren.

Doel van deze brochure

Deze brochure is ontwikkeld als een praktisch hulpmiddel, specifiek gericht op initiatiefnemers van voedselprojecten. Deze brochure biedt waardevolle inzichten en concrete tools om sterke en impactvolle projecten te realiseren die bijdragen aan de duurzame voedseltransitie.

1. Het eerste deel richt zich op de inhoud en aanpak van de onderzochte projecten. We belichten de sleutelactoren en hun cruciale rol in een (duurzaam) voedselsysteem. Dit deel geeft een helder overzicht van wat werkt en wie je nodig kan hebben om een succesvol project op te zetten.
2. Het tweede deel 'Een recept voor een succesvol voedselproject' biedt 7 praktische handvaten die voedselprojecten versterken. Deze richtlijnen helpen initiatiefnemers om écht bij te dragen aan de duurzame voedseltransitie en duurzame impact te maken.

Hoewel de brochure zeker ook bruikbaar en inspirerend kan zijn voor beleidsmakers, verwijzen we hen liever door naar het uitgebreide studierapport, waarin meer beleid georiënteerde analyses en aanbevelingen te vinden zijn.

**25 projecten
die hun lokaal
voedselsysteem
verduurzamen**

De 25 projecten zijn zorgvuldig geselecteerd op basis van thema's die een belangrijke rol spelen in een duurzaam voedselsysteem. Deze thema's omvatten: korte ketens, voedselverspilling tegengaan, de relatie tussen boer en burger versterken, het promoten van streekproducten en streekidentiteit, landbouweducatie, voedseldistributieplatformen en lokale voedselstrategieën.

Hieronder vind je een overzicht van deze thema's.

Figuur 1. Kader studie bijdrage lokale voedselprojecten aan duurzaam en veerkrachtig voedselsysteem

Directe werking rond verschillende componenten van een lokaal en veerkrachtig voedselsysteem

LEGENDE

Korte ketens	Duurzame & gezonde consumptie
Duurzame & gezonde primaire productie	Afval reductie & circulariteit
Nieuwe relatie boer-burger	Ingebed in lokale voedselstrategie
Landbouw & landschap (ruimte)	

Welke thema's staan centraal in de projecten?

Uit de analyse en wat bovenstaande kaart duidelijk weergeeft is dat de meeste projecten duidelijk rechtstreeks inspelen op thema's die cruciaal zijn voor de duurzame voedseltransitie. Ondanks beperkte middelen en schaal hebben deze initiatieven een waardevolle impact door innovatieve benaderingen en structuren te introduceren binnen het lokale voedselsysteem. De projecten zijn sterk streekgericht en houden rekening met de unieke lokale omstandigheden, zoals het landschap en de specifieke landbouwproductie.

De volgende thema's staan centraal in deze projecten:

Milieubewuste en gezonde productie en consumptie

De projecten bevorderen milieubewuste en gezonde productie en consumptie, zowel bij landbouwers als lokale bevolking en bezoekers door de bevordering en promotie van duurzame landbouwpraktijken en het actief toegankelijk maken van het aanbod van lokale producten.

Relatie tussen boeren en burgers

Initiatieven versterken of hernieuwen de relatie tussen landbouwers en hun directe omgeving. Ze werken samen met lokale organisaties en overheden en integreren educatieve elementen. Zo leren bewoners hoe lokaal voedsel niet alleen het milieu, maar ook de lokale economie ten goede komt.

Korte ketenontwikkeling

Korte ketenontwikkeling staat in een meerderheid van de projecten in een of andere vorm centraal, waarin het verkleinen van de ecologische voetafdruk gekoppeld wordt aan de zoektocht naar een haalbaar model ten gunste van de producenten en lokale economie. Deze zoektocht is zeker nog niet ten eind, maar de projecten leggen met hun werk een basis om op verder te bouwen in bredere partnerschappen en kaders, waar mogelijk met steun van lokale besturen.

Afvalreductie en circulariteit

Verschillende projecten pakken voedselverspilling aan door voedseloverschotten te herverdelen en producten in de korte keten aan te bieden die anders zouden worden weggegooid (bijvoorbeeld door afwijkingen in vorm of maat).

Agro-ecologische landbouw

Enkele projecten dragen bij aan het bevorderen agro-ecologische praktijken en principes bij landbouwers zelf, als een van de basispijlers van een duurzaam voedselsysteem. Deze vindt steeds meer ingang, maar het blijft telkens een uitdaging om nieuwe boeren te overtuigen, en het niet bij een klein groepje voorlopers te houden. Enkele projecten hebben actieve outreach naar landbouwers gedaan om de mogelijkheden en toepasbaarheid van dergelijke praktijken aan te tonen, en tegelijk in open gesprek te gaan over de uitdagingen die hierbij komen kijken (bv. de Regionale Landschappen, plattelandscentra, ...). Zo geven zij duidelijk opening voor verdere uitwisseling en verkenning van de haalbaarheid van het overstappen naar een ander productie- en onderliggend businessmodel voor landbouwers.

Samenwerken aan een duurzaam voedselsysteem: Wie speelt welke rol?

De analyse van de 25 projecten laat goed zien in welke mate en op welke manier verschillende type actoren betrokken zijn bij de projecten. Het onderstaande kader biedt een overzicht van de rollen die actoren kunnen opnemen in de voedseltransitie.

De projecten leveren op dit vlak aanzienlijke bijdragen op vlak van het opbouwen van netwerken van landbouwers en lokale producenten en het stimuleren van samenwerking met de gemeenschap. De projecten brengen landbouwers en lokale producenten in contact met actoren in hun omgeving: lokale besturen, lokale en regionale middenveldorganisaties, horeca en andere handelaars via hubs, bewoners en bezoekers... Dit soort samenwerkingen vormen de basis voor de uitbouw van een duurzaam en veerkrachtig voedselsysteem dat verweven zit in het lokaal weefsel. Het in contact brengen van actoren die normaal niet de gelegenheid hebben grondig te overleggen, af te stemmen en samen te werken, zoals landbouwers, lokale producenten, ondernemers en maatschappelijke organisaties, wordt duidelijk gezien als een meerwaarde van de lokale projecten gefinancierd vanuit LEADER, OKW en/of P+.

De link naar retail, horeca en andere type rurale/lokale ondernemers werd in de projecten minder vaak gelegd, en de ontwikkeling van dergelijke relaties lijkt nog minder op de radar van de bestudeerde projecten te hebben gestaan.

Figuur 2. Actoren en hun rol in lokale voedselprojecten

Actor	Functie in projecten en rol in voedseltransitie
Lokale of regionale organisaties als belangrijkste trekkers	Lokale en regionale organisaties fungeren vaak als trekkers van voedselprojecten. Deze lokale of regionale organisaties zijn vaak organisaties met (lokale) expertise, zoals Innovatiesteunpunt korte keten of Plattelandscentrum Meetjesland, verenigingen die verbonden zijn met de lokale besturen, zoals Dienstverlenende Vereniging Westhoek (DVV), of collectieven van stakeholders, zoals Vanier vzw. Ze zijn vaak voordien al bekend met de thema's en de problematiek die in het project vervat zitten. Ze coördineren de uitvoering, bouwen netwerken op en mobiliseren middelen. Ze zorgen voor het aanjagen van samenwerkingen tussen producenten, consumenten en andere betrokken partijen.
Lokale besturen als ondersteunende sleutelfiguur	De trekkende lokale of regionale organisatie of vereniging werkt vaak samen met het lokaal bestuur, met name in de projectvoorbereiding en -aanvraag (advies en feedback aan de coördinator, leggen van contacten naast mogelijke partners, communicatie en disseminatie, ...). Lokale besturen worden vaak als een waardevolle partner benoemd en vormen dikwijls een belangrijke, ondersteunende sleutelfiguur voor projecten op vlak van netwerk, coördinatie, communicatie, disseminatie ter ondersteuning van de trekker en – indien mogelijk – financiering, wat toelaat om impact te genereren en projecten meer structureel uit te bouwen. De gemeente Mol geeft het goede voorbeeld met projecten zoals “Boer en Dorp Verbinden” en “Kempische Ovenschotels”, die gericht zijn op het versterken van de sociale, educatieve en duurzame dimensies van lokale voedselproductie. Hoewel deze projecten bijdragen aan bredere beleidsdoelen zoals lokale economie, gezondheid en onderwijs, blijft het lastig om andere relevante actoren, zoals landbouwers, retail, horeca, ondernemers en diverse gebruikersgroepen, sterk te betrekken. Om de initiatieven te kaderen, werkt Mol aan een lokale voedselstrategie met mogelijke koppelingen naar thema's zoals sociale cohesie, welzijn en gezondheid. In sommige gevallen bieden lokale besturen financiële ondersteuning voor voedselprojecten, maar dit blijft beperkt door budgettaire uitdagingen. Een uitzondering is Foodsavers Westhoek, waar 14 gemeenten samen structurele financiering vrijmaken vanuit prioriteiten rond armoede en sociale inclusie. Ondanks de duidelijke links tussen voedsel, landbouw en andere beleidsdomeinen (klimaat, milieu, onderwijs, welzijn), blijkt het moeilijk om binnen lokale besturen verschillende diensten effectief te verbinden en te betrekken bij voedselprojecten of -strategieën.

Actor	Functie in projecten en rol in voedseltransitie
Landbouwers en lokale producenten als cruciale partners	Landbouwers en lokale producenten zijn cruciale partners in lokale voedselprojecten, met de mogelijkheid om extra waarde te creëren binnen hun onderneming. In sommige projecten treden zij op als initiatiefnemers of trekkers, zoals bij “Bois des Mille Couleurs” en “Bio van veld tot schap”, maar doorgaans blijven zij meer betrokken bij de uitvoering dan bij de conceptontwikkeling. Hoewel hun rol essentieel is vanwege hun praktijkkennis en bijdrage aan duurzame voedselproductie, vereist hun deelname vaak aanzienlijke overtuigingskracht. Dit komt door onzekerheid over afzetmarkten en de extra organisatorische inspanningen die deze projecten vragen. Tegelijkertijd verbreden veel landbouwers hun rol in korte ketens, waarbij ze niet alleen producent zijn, maar ook verwerker en verkoper. Dit ondernemerschap is positief, maar het gebrek aan coöperatieve structuren en logistieke ondersteuning belemmert opschaling. Het opbouwen van vertrouwen, het bieden van zekerheid in afzet, en ondersteuning in ondernemerschap zijn noodzakelijke voorwaarden om hen actief te betrekken. Praktijkcentra spelen hierbij een belangrijke rol door vanuit een geloofwaardige positie landbouwers te begeleiden en te verbinden aan de projecten.
Maatschappelijke initiatieven, vzw's	Voedselinitiatieven zorgen vaak voor een connectie tussen voedsel en landbouwers en hun directe omgeving. Maatschappelijke initiatieven en vzw's spelen hierin een centrale rol. Zij dragen bij aan het bewustzijn van de gemeenschap rond landbouwers en zorgen zo voor meer draagvlak binnen die gemeenschap.
Sociale economie	Actoren uit de sociale economie, zoals maatwerkbedrijven, ondersteunen logistiek, verwerking en distributie. Ze helpen producten te verwerken en verspreiden, vaak in samenwerking met korte ketens. Deze organisaties dragen bij aan inclusie door werkgelegenheid te bieden aan kwetsbare groepen.
Afnemende spelers (Lokale retail / horeca)	Retail en horeca zijn belangrijke afnemers van lokale producten. Ze fungeren als distributiepunten voor duurzame voeding en zorgen voor het vergroten van de toegankelijkheid van lokale producten voor een breder publiek. Afnemende spelers (retail, horeca, ...) spelen uiteraard een belangrijke rol in de laatste schakel in de voedselketen, namelijk de vraagzijde. Een actieve werking op activering van de vraag van verschillende mogelijke afnemers in de markt maakt maar mondjesmaat deel uit van de projecten. Het laatste essentiële deel van de keten blijft dus onderbelicht, terwijl hier de basis kan liggen voor het uitwerken van modellen die aansluiten bij de noden en wensen van de eindconsument, en voor het werken aan gedragsverandering bij deze groep; Zekerheid van afzet is voor landbouwers een belangrijke factor om mee te stappen in projecten. Tegelijk vergt meestappen in dergelijke projecten ook voor handelaars en horeca doorgaans een extra inspanning. Voor hen betekent dit vaak een prijsverschil en minder flexibiliteit op vlak van leverdagen en producten, en vraagt het dus een bijkomende moeite op organisatorisch vlak. Ook daarom wordt het actief ontwikkelen van de vraagzijde best meegenomen in lokale voedselprojecten. In projecten waar wel aandacht besteed wordt aan deze actoren en het ontwikkelen van de afzet, zoals het project Coöperatief aan- en verkoopplatform Oost-Vlaanderen of de goede praktijken Graines de Curieux en Paysans Artisans, zien we dat dit voordelen oplevert op vlak van beter afgestemde noden, trouwe klanten en zekere en regelmatige afzet.

Actor	Functie in projecten en rol in voedseltransitie
Rurale ondernemers (Verwerking)	We zien dat de actoren die een rol spelen in het ontwikkelen van de aanbodzijde van de korte keten doorgaans actief betrokken zijn in lokale voedselprojecten. Tegelijk zien we dat twee belangrijke type spelers in het voedselsysteem nog minder betrokken worden in de lokale projecten, en ook in de korte ketengerichte initiatieven minder aan bod komen: verwerkende en afnemende spelers. Verwerkers kunnen een belangrijke rol spelen als verbinder tussen landbouwers/producenten en de vraagzijde door primaire landbouwgoederen klaar te maken, bereiden en verwerken richting volwaardige voedingsproducten voor verdere verkoop (wassen, snijden, mengen, verpakken, ...). Binnen de geanalyseerde lokale projecten moeten landbouwers deze verwerking meestal zelf doen of organiseren omdat ofwel het op individuele basis onvoldoende volume betreft voor aparte verwerking, ofwel omdat er onvoldoende verwerkingscapaciteit aanwezig is in de nabijheid of in de werkingsschaal van de lokale projecten. Naast werken aan directe verkoop en afzetkanalen, is er in lokale voedselprojecten best ook voldoende aandacht voor de uitbouw van collectieve verwerking op bovenlokaal niveau van voldoende schaalgrootte, om de producten op gepast/gewenst niveau doelgroepgericht op de markt gebracht kan worden. De goede praktijk Paysan Artisan nam daarop zelf het initiatief om enkele onafhankelijke coöperatieve ateliers op te richten om apparatuur voor verwerking gezamenlijk in te zetten voor producenten. Ze richtten mee een klein slachthuis voor gevoegte, een groentenverwerking voor het vierde gamma, een bottelarij en een overkoepelende korte ketenfabriek op.
Burgers / consumenten	Tenslotte richten projecten zich uiteraard op de lokale bevolking en de burger in het algemeen als doelgroepen voor het vergroten van het bewustzijn en draagvlak voor gezonde en lokale voedingsproductie. Men tracht hierbij ook aan te zetten tot gedragsverandering en vraag naar dergelijke producten bij de consument aan te wakkeren. Hoewel er stevig wordt ingezet op communicatie, promotie en allerlei vormen van publieksacties, worden mogelijke gebruikersgroepen echter weinig actief betrokken bij de projecten. Meestal blijft betrokkenheid uit de lokale gemeenschap beperkt tot een groep vrijwilligers en actief geïnteresseerden, en hebben de projecten de moeite om het bereikt naar bredere groepen van consumenten actief te vergroten.

Recept voor een succesvol voedselproject

Lokale voedselinitiatieven binnen het plattelandsbeleid kunnen een belangrijke rol spelen in de duurzame voedseltransitie. Om hun impact nog verder te vergroten, formuleerden we 7 handvaten die de projecten kunnen versterken en ondersteunen. Samen met wat we geleerd hebben in de studie, zetten we ze hier op een rijtje.

Overzicht

1

2

3

4

5

6

7

Handvat 1

Een strategisch kader dat het hefboom-potentieel van lokale rurale projecten versterkt

Wat leerden we uit de studie?

Voedsel wordt als thema ingezet om diverse maatschappelijke thema's aan te pakken

- De onderzochte projecten gebruikten het thema duurzame voedselproductie als strategische hefboom om bredere maatschappelijke thema's aan te pakken. Zo werden er linken gelegd naar domeinen zoals gezondheid, klimaat & duurzaamheid, omgeving & landschap, sociale cohesie, lokale economie, toerisme enzovoort.

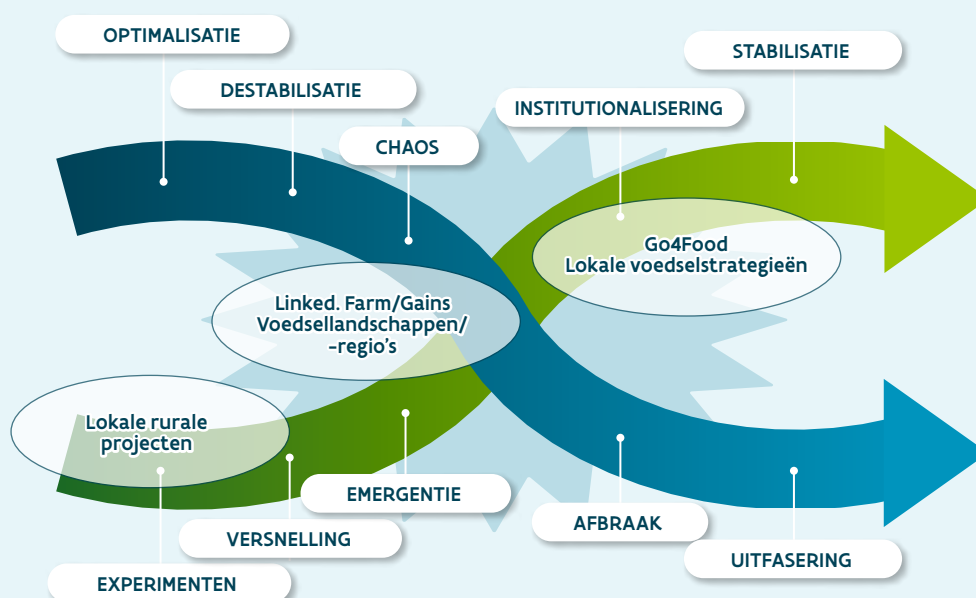
De projecten hebben een essentiële rol in de voedseltransitie maar missen strategisch kader

- Lokale LEADER-projecten spelen een cruciale rol in de voedseltransitie. Door hun bottom-up aanpak en experimentele karakter bieden deze initiatieven ruimte voor innovatie en samenwerking. Ze zetten lokale krachten in om praktische en creatieve oplossingen te vinden voor een duurzamer voedselsysteem. Dit maakt ze waardevol, niet alleen voor hun directe omgeving, maar ook als startpunt voor bredere veranderingen in het systeem. Door succesvolle initiatieven op te schalen en in bredere structuren te integreren, wordt het mogelijk om onduurzame praktijken structureel te vervangen.
- Ondanks hun grote potentieel, ontbreekt het vaak aan een duidelijke strategische richting. Veel van deze projecten werken los van elkaar, wat leidt tot een versnippering van inspanningen. Bovendien is er te weinig ondersteuning om succesvolle initiatieven breder uit te rollen of te integreren in bestaande beleidskaders. Dit gebrek aan strategische richting zorgt ervoor dat projecten hun volle potentieel niet kunnen benutten om echte impact te maken in het voedselsysteem.
- Het LEADER-kader biedt met andere woorden te weinig ruimte om deze opschaling en strategische (beleids-)integratie systematisch te ondersteunen. Daarom is het essentieel om aanvullende mechanismen buiten dit kader te ontwikkelen en benutten. Om de voedseltransitie effectief te versnellen, moet het hefboom-potentieel van deze lokale initiatieven versterkt worden.

Lokale projecten en hun experimenterende rol in de voedseltransitie

- De voedseltransitie is een complex proces waarin bestaande, onduurzame praktijken plaats moeten maken voor duurzamere alternatieven zoals de lokale LEADER-projecten. De transitiecurve van DRIFT (Dutch Research Institute for Transitions) laat zien hoe dit proces zich voltrekt: het begint bij experimenten en loopt via opschaling en institutionalisering naar een stabiel, nieuw systeem. Tegelijk moeten oude, onhoudbare onderdelen van het voedselsysteem worden afgebouwd.
- LEADER/OKW-projecten vervullen een belangrijke rol in deze dynamiek. Ze blinken uit in innovatie en experimenteren en hebben een duidelijke meerwaarde als het gaat om het demonstreren en sensibiliseren van vernieuwende ideeën. Dit maakt ze waardevol in de vroege fases van de transitie. Ze fungeren als pioniers, die laten zien hoe verandering mogelijk is en die anderen inspireren om ook in beweging te komen.
- Toch is er een groot knelpunt. De projecten blijven vaak hangen in hun experimentele fase. Het ontbreekt aan een systematische aanpak om hun succes verder uit te bouwen, te versnellen en te repliceren. Op dit moment vinden er op verschillende niveaus heel wat relatief kleinschalige initiatieven plaats, geïnitieerd door talloze actoren. Er zit daarom nog heel wat fragmentatie en 'chaos' in het huidige landschap.
- Er is nu wel een groeiend bewustzijn onder actoren en initiatieven dat samenwerking essentieel is. Steeds meer aandacht gaat uit naar het groeperen en opschalen van succesvolle projecten. Dit vraagt om een duidelijk richtinggevend beleids- en governancekader op weg naar een nieuw geïstitutionaliseerd systeem. Projecten en beleid moeten zich niet alleen richten op experimenteren, maar ook op het consolideren van initiatieven en het creëren van duurzame verbindingen tussen verschillende actoren. Alleen zo kan de voedseltransitie werkelijk worden versneld.
- Verschillende actoren en recente initiatieven richten zich nu daarom net op het consolideren, groeperen en opschalen van succesvolle initiatieven die meebouwen aan een duurzaam voedselsysteem. Het is ook hierop dat de projecten en het beleid zich zou moeten richten in het verder faciliteren bevorderen van deze transitie, binnen een duidelijk richtinggevend beleids- en governancekader op weg naar een vernieuwd geïstitutionaliseerd systeem, in lijn met de vijf overheidstaken in transities die algemeen onderscheiden worden: richting geven, governance creëren, het nieuwe stimuleren, het onduurzame destabiliseren en interne structuren & capaciteiten creëren.

Figuur 3. De transitiecurve en taken van een transformatieve overheid

HOE KAN EEN VOEDSELPROJECT STRATEGISCHE RICHTING KRIJGEN IN DE VOEDSELTRANSITIE?

Om een effectieve bijdrage te leveren aan de voedseltransitie, is het belangrijk dat de voedselprojecten niet alleen innovatief en inspirerend zijn, maar ook stevig zijn ingebed in een breder strategisch kader. We sommen hier tips op die ervoor kunnen zorgen dat projecten strategisch sterker in hun schoenen kunnen staan.

Zorg voor een strategische inbedding van je project, vanaf de start

Strategische inbedding is essentieel om een project niet alleen tijdelijk en lokaal succesvol te maken, maar ook om het op langere termijn relevant te houden op regionaal en zelfs nationaal niveau. Dit begint met een duidelijke interventielogica: hoe kan het project bijdragen aan de bredere ambities en doelen op streekniveau, zoals die zijn opgenomen in de LOS? Maak gebruik van concrete en meetbare indicatoren (KPI's) om de impact van het initiatief zichtbaar te maken. Dit helpt niet alleen bij het plannen en monitoren van het project, maar vergroot ook de kansen op opschaling en duurzame voortzetting.

Zet het thema duurzame voeding centraal en maak verbinding met andere maatschappelijke uitdagingen

Duurzame voeding moet de kern vormen van zowel jouw project als de lokale ontwikkelingsstrategieën (LOS'en). Het thema kan dienen als krachtige hefboom om ook andere maatschappelijke uitdagingen aan te pakken, zoals gezondheid, klimaat, onderwijs en lokale economie. Door verbindingen te leggen tussen voedsel en deze domeinen, vergroot je de impact op geïntegreerde wijze. Betrek lokale actoren actief in dit proces om de samenhang en betrokkenheid te versterken.

Gebruik lokale en gezonde voeding via de LOS als springplank voor een geïntegreerde streekontwikkeling

We raden de LAG's aan om via de LOS lokale en gezonde voeding als hefboom te gebruiken om geïntegreerde streekontwikkeling op gang te brengen, en bovenlokale / extra-rurale verbindingen te leggen. Stimuleer daarbij actief waar mogelijk de aansluiting van lokale projecten en promotoren bij (boven)lokale beleidsstrategieën rond voedsel, maar evengoed op andere domeinen buiten het rurale – klimaat, omgeving, economie, gezondheid/welzijn,... Door de rol in rurale ontwikkeling binnen de LOS vanuit focus op voedsel te combineren met bijdrage aan andere lokale beleidsprioriteiten kan de strategische omkadering van projecten versterkt worden, wat de bestending en mogelijke uitbouw van initiatieven faciliteert.

Versterk de samenwerking met lokale besturen

Lokale besturen spelen een belangrijke rol als strategische en ondersteunende partners in voedselinitiatieven. Het betrekken van gemeenten en andere lokale overheden vanaf de start helpt projecten om zich te verankeren binnen bredere beleidskaders. Dit versterkt niet alleen de structuur en middelen die nodig zijn voor de uitvoering, maar biedt ook kansen voor duurzame groei en opschaling.

Samenwerking met lokale overheden kan projecten helpen bij het positioneren binnen bovenlokale netwerken, waardoor de impact van de initiatieven verder wordt vergroot. Lokale besturen kunnen ook een brug slaan naar beleidsmakers op regionaal of Vlaams niveau, wat zorgt voor een meer samenhangende aanpak in de voedseltransitie.

Werk aan een lokale of liever bovenlokale voedselstrategie die beleidsoverschrijdend werkt

Een sterke bestuurlijke inbedding op lokaal niveau is vaak een cruciale eerste stap voor projecten. Het biedt een solide basis voor verdere groei en creëert kansen om aansluiting te vinden bij bovenlokale en Vlaamse netwerken en instrumenten. Door deze verbindingen te leggen, kan de impact van initiatieven aanzienlijk worden vergroot.

Het opzetten van lokale voedselstrategieën vraagt om een goed gecoördineerde en domeinoverschrijdende aanpak. Samenwerking met lokale actoren uit diverse domeinen is hierbij cruciaal. Door verschillende beleidsgebieden met elkaar te verbinden, ontstaat een geïntegreerde aanpak die de voedseltransitie versterkt. Gezien de complexiteit en benodigde middelen, is het verstandig om deze strategieën op stadsregionale schaal te ontwikkelen. Dit betekent samenwerking tussen stedelijke kernen en omliggende rurale gemeenschappen, zodat middelen en kennis optimaal benut worden.

De Go4Food-strategie biedt een krachtig governancekader dat lokaal én bovenlokaal kan worden ingezet om de voedseltransitie te versnellen. Op lokaal niveau kunnen gemeentelijke voedselstrategieën dit kader vertalen naar de praktijk van actoren op het terrein. Dit maakt het mogelijk om de bredere ambities van Go4Food te concretiseren en af te stemmen op de specifieke behoeften en kansen binnen een regio.

Handvat 2

Mechanismen die duurzame continuering en groei van de projecten mogelijk maken

Om ervoor te zorgen dat jouw voedselproject ook na afloop van de financiering blijft groeien en impact maakt, is het belangrijk dat er mechanismen zijn die continuïteit en opschaling mogelijk maken. Dit betekent dat projecten niet alleen gericht moeten zijn op hun initiële succes, maar ook op hoe ze hun bereik en invloed duurzaam kunnen vergroten.

Wat leerden we uit de studie?

De projecten hebben moeite om te groeien

- De lokale projecten slagen er in de lokale voedselproductie- en consumptie te verduurzamen en vernieuwing te brengen in het systeem waarbij ze verschillende actoren betrekken. Maar zoals eerder vermeld blijven de projecten lokaal en kleinschalig wat maakt dat ze een beperkt bereik hebben en hun impact dus ook. De projecten stoten op vele zaken die hen tegenhouden om te kunnen opschalen. Dit geldt trouwens niet enkel voor LEADER-projecten: heel wat andere lokale initiatieven die de voedseltransitie willen versterken door bijvoorbeeld korte keten toe te passen stuiten vaak snel op hun eigen grenzen. Zo botsen initiatieven dikwijls op volgende uitdagingen:
  - Logistieke organisatie en infrastructuur
  - Verwerking
  - Afzetmarkt
  - Vermarkting
  - ...

De projecten continueren beperkt na de subsidie

- Vele projecten lopen niet door na de stopzetting van de subsidie. Projecten missen vaak de capaciteit en juiste begeleiding om zelf aansluiting te zoeken bij aanvullende ondersteunings- en financierings-mogelijkheden wanneer steun vanuit LEADER niet langer beschikbaar is. Er is behoefte aan capaciteits-opbouw op dit vlak binnen projecten om in het landschap van ondersteunende actoren en instrumenten op duurzame voeding de weg te vinden naar passende vervolgstun en -financiering richting een duurzame organisatie- en verdienmodel.

Er is een gebrek aan samenwerking en kennisuitwisseling

- Projecten werken vaak in isolatie en hebben moeite om contact te leggen met andere initiatieven, zelfs als die verder gevorderd zijn of vergelijkbare uitdagingen hebben overwonnen. Dit gebrek aan samenwerking leidt tot versnippering en inefficiëntie. Initiatieven moeten vaak vanaf nul beginnen, zonder te profiteren van de lessen en successen van anderen.

HOE KUNNEN LOKALE PROJECTEN VOORTGEZET WORDEN EN OPSCHALEN?

Lokale voedselprojecten hebben het potentieel om een blijvende impact te maken, maar dat vraagt om gerichte aandacht voor hun voortzetting en opschaling. Dit vereist een strategische aanpak waarbij schaalbare werkingsmodellen, samenwerking en diversificatie van financiering centraal staan. Hier zijn belangrijke pijlers voor succes.

Investeer in schaalbare werkingsmodellen

Een van de belangrijkste stappen in de projectplanning is het nadenken over de duurzame uitbouw van de werking. Dit betekent dat projecten al vanaf de start moeten werken aan hun organisatorische en financiële duurzaamheid: Door een robuust organisatie- en verdienmodel te ontwikkelen, kunnen projecten onafhankelijk blijven functioneren wanneer de initiële financiering stopt. Dit kan door in een vroeg stadium samen te werken met andere relevante actoren, bijvoorbeeld door middel van coöperaties of collectieven waarin ook lokale besturen en private partners betrokken zijn, zodat een robuust netwerk ontstaat dat het project kan ondersteunen.

Diversifieer financieringsbronnen

Daarnaast moeten projecten actief op zoek gaan naar aanvullende steun- of financieringsmogelijkheden die continuïering en/of opschaling mogelijk maakt. Dit kan betekenen dat er financiering gezocht wordt buiten het lokale of rurale kader, bijvoorbeeld via internationale of nationale subsidies, of via samenwerkingen met de private sector. Het betrekken van actoren buiten de directe projectomgeving, zoals private investeerders, kan nieuwe mogelijkheden openen voor financiering en schaalvergroting. Projecten moeten ook inspelen op het bredere financieringslandschap en zich niet beperken tot één enkele bron van inkomsten.

Projecten moeten elkaar kunnen vinden om kennis te delen en samen te werken

Om de impact en duurzaamheid van voedselprojecten te vergroten, is het cruciaal dat initiatieven elkaar kunnen vinden, van elkaar leren en samenwerken. Het delen van lessen en goede praktijken moet een structureel onderdeel worden van de LEADER-aanpak. Dit vraagt om een cultuur waarin kennisuitwisseling en capaciteitsopbouw vanaf het begin worden ingebouwd in de projectwerking.

Dit betekent dat projecten best netwerken opbouwen met andere LEADER-projecten, lokale besturen en relevante actoren zowel om kennis en ervaringen te kunnen delen. Deze netwerken bieden bovendien ook kansen om de impact van het project te vergroten en aan schaalvergroting te werken. Dit zien we onder meer bij Linked.Farm, waar een netwerk van korte keten-initiatieven uitgebouwd wordt en digitale tools en coöperatieve aanpak om logistieke drempels te overwinnen en de korte keten-initiatieven op te schalen.

Projecten, Lokale Actiegroepen (LAG's) en LEADER-coördinatoren spelen hierbij een sleutelrol. Zij kunnen mechanismen ontwikkelen die kennisdeling en samenwerking tussen projecten faciliteren. Dit gaat niet alleen om de uitwisseling binnen het LEADER-kader, maar ook om het delen van resultaten en ervaringen met initiatieven buiten het programma. Door structureel aandacht te besteden aan disseminatie van projectresultaten en succesvolle praktijken, kunnen projecten gezamenlijk sterker worden en hun impact vergroten.

Het GAIN-model biedt een inspirerend en praktisch kader om korte keten voedselprojecten effectief op te schalen. Het model beschrijft een stapsgewijze aanpak waarin initiatieven zich ontwikkelen door verschillende niveaus van maturiteit binnen het voedselecosysteem. Elk niveau bouwt voort op het vorige, wat resulteert in een sterker en duurzamer voedselsysteem. Hier is een overzicht van het model, toegepast op de Vlaamse context.

Hoe grootschaliger en diepgaander dergelijke werking wordt, hoe meer wederzijds engagement er ook nodig is en gevraagd wordt van de deelnemers, door bv investering in netwerk- en inventarisanalyse en stakeholderactivatie. Ook gaat GAIN hier uit van en betalend (lidmaatschaps)model voor het afnemen van algemene diensten.

Een goed voorbeeld hiervan is Linked.Farm, dat als overkoepelend platform werkt om actoren en voedselhubs te verbinden. Het platform helpt logistieke knelpunten op te lossen en verbetert de coördinatie en organisatie van korte keten-initiatieven. Deze aanpak bevordert samenwerking en versnelt de opschaling.

GOEDE PRAKTIJK

Linked.Farm is een coöperatief digitaal platform dat landbouwers ondersteunt bij de directe verkoop van hun producten in de korte keten.

Het platform biedt een eenvoudig te gebruiken digitaal ecosysteem waarin landbouwers via hubs hun producten kunnen verkopen aan consumenten, restaurants, winkels en grootkeukens. Centraal staat het idee dat boeren controle krijgen over hun eigen waardeketen: ze beheren hun prijzen, organiseren hun afzet en zijn mede-eigenaar van het coöperatieve systeem.

Het unieke aan Linked.Farm is de manier waarop het logistieke en administratieve obstakels wegneemt die veel korte-keteninitiatieven belemmeren. Het platform en de hub waar ze aangesloten zijn voorzien boeren van tools die hen helpen bij logistieke planning, verkoopbeheer en administratie, waardoor ze zich kunnen concentreren op wat ze het beste doen: duurzame voedselproductie. Boeren kunnen zich aansluiten bij een bestaande hub of zelf een nieuwe hub opstarten. Deze hubs fungeren als knooppunten voor distributie en samenwerking en zorgen ervoor dat boeren niet geïsoleerd opereren, maar onderdeel zijn van een bredere gemeenschap.

Dankzij de ondersteuning van Stad Gent kon Linked.Farm een B2B-systeem ontwikkelen in samenwerking met **Vanier**.

Vanier is een coöperatief platform dat Gentse landbouwers verenigt om op een professionele manier te leveren aan lokale horeca en winkeliers. Het platform wordt, volgens het werkingsrecept van Linked.Farm, volledig beheerd door de boeren zelf en biedt een logistieke oplossing voor het centrum van Gent. Deze samenwerking, gecombineerd met vooruitgang op het gebied van digitale tools en software, gaf het platform een enorme impuls. Hierdoor groeide de interesse van andere regio's, zoals Leuven en Brussel, om zich bij Linked.Farm aan te sluiten. Dit illustreert hoe cruciaal gerichte ondersteuning van een overheidsinstantie met een duidelijke voedselstrategie kan zijn om korte-ketenprojecten op te schalen. De oprichter benadrukt dat de introductie van de B2B-service een sleutelrol heeft gespeeld in de groei en het succes van Linked.Farm.

Linked.Farm toont aan dat de combinatie van samenwerking, digitale oplossingen en strategische overheidssteun ervoor kunnen zorgen dat korte-keteninitiatieven opgeschaald kunnen worden naar een nationaal niveau.

Handvat 3

Landbouwers als volwaardige partners

Landbouwers vormen de ruggengraat van de voedselvoorziening en spelen daarom een sleutelrol in de voedseltransitie. Toch blijkt uit de studie dat het niet vanzelfsprekend is om hen actief te betrekken in lokale projecten. Dit vraagt om een beter begrip van de uitdagingen waarmee landbouwers geconfronteerd worden en om mechanismen die hen ondersteunen in de overstap naar duurzamere modellen.

Wat leerden we uit de studie?

Het is voor landbouwers niet evident om uit hun gekende kaders te stappen

- Voor landbouwers is het alles behalve een vanzelfsprekendheid om zo maar over te schakelen naar een duurzamer model. Het huidige agrarische systeem is namelijk gestoeld op grootschalige productie en internationale export wat dus veraf staat van een duurzaam boeren.
- De omschakeling naar een duurzame manier van werken betekent voor veel landbouwers een fundamentele verandering:
  - Nieuwe technieken en methoden: Duurzame landbouw vereist vaak andere agrarische technieken, zoals agro-ecologische praktijken, die niet direct aansluiten bij de huidige werkwijzen.
  - Ondernemersvaardigheden: Landbouwers moeten zich bekwamen in productontwikkeling, marketing en het bereiken van nieuwe afzetmarkten. Dit is een grote stap buiten hun vertrouwde werkgebied.
  - Volledig nieuwe bedrijfsmodellen: Korte ketenwerking vraagt vaak om een herstructurering van het bedrijf, inclusief logistiek, verwerking en directe verkoop, wat tijd, middelen en expertise vergt.

Er liggen hoge verwachtingen bij de landbouwer in de omschakeling naar een nieuw duurzaam model

- Een terugkerende bevinding uit projecten en good practices is dat landbouwers dikwijls worden geacht deze veranderingen grotendeels zelfstandig door te voeren. De overstap brengt ook veel onzekerheden met zich mee.
  - Gebrek aan praktijkvoorbeelden: Er zijn weinig wijdverspreide en zichtbare referentieprojecten die laten zien dat deze omschakeling succesvol en rendabel kan zijn.
  - Gebrek aan incentives: De voordelen en ondersteuning voor de overstap wegen vaak niet op tegen de risico's en inspanningen die nodig zijn.
  - Enkel als er een duidelijke win-win en voldoende vertrouwen is, zullen zij meestappen in samenwerkingsverbanden.
- Er is een duidelijke nood aan mechanismen die de drempels voor landbouwers verlagen en hen aanmoedigen om actief deel te nemen aan de voedseltransitie. LEADER en de lokale voedselprojecten bieden een goed kader om constructief in dialoog te gaan met landbouwers en verbinding te versterken van landbouwers en lokale producenten met relevante actoren in de lokale gemeenschap en met landschap, biodiversiteit en ecologie.

HOE KUNNEN LANDBOUWERS ACTIEF BETROKKEN WORDEN BIJ DE PROJECTEN?

Om landbouwers duurzaam te betrekken bij voedselprojecten, is het essentieel om vanaf het begin een strategie te volgen die samenwerking, sensibilisering en ondersteuning centraal stelt. Hier zijn enkele concrete aanbevelingen om hun betrokkenheid te vergroten en succesvol te maken.

Begin met samenwerking en een open dialoog

Landbouwers moeten al in de ontwerpfase actief worden betrokken. Dit betekent dat er voldoende tijd en ruimte moet worden vrijgemaakt voor constructieve gesprekken met hen. Door hun behoeften en uitdagingen te begrijpen, kunnen projecten vertrouwen opbouwen en een gezamenlijke visie ontwikkelen. Door hen vanaf het begin actief in de ontwikkeling en besluitvorming van het project te betrekken, voelen landbouwers zich medeverantwoordelijk en zijn ze meer geneigd om zich in te zetten voor het succes van het project.

- Dit zien we terugkomen in verschillende goede praktijken, zoals in het bijzonder Graines de Curieux, Paysans Artisans en Vanier, die vertrekken vanuit overleg met de lokale producenten. Dit moet gericht zijn op het opbouwen van vertrouwen en het vaststellen van gemeenschappelijke doelstellingen die tegemoetkomen aan de belangen van alle betrokkenen.

Landbouwers als volwaardige partners in een project

Het is cruciaal dat landbouwers hierbij niet enkel worden gezien als leveranciers van producten, maar als volwaardige samenwerkingspartner die een actieve rol spelen in de ontwikkeling en besluitvorming binnen het project. Als deelname als partner in projecten een te hoge drempel oplevert, kan betrokkenheid ook onder alternatieve vorm gerealiseerd worden, bijvoorbeeld door middel van een bevraging van landbouwers en lokale producenten of door hen op te nemen in een klankbordgroep. Hoofdzaak is dat er gewerkt wordt naar een win-win zowel voor lokale producenten als voor de andere betrokken actoren.

Sensibiliseer met praktijkvoorbeelden

Veel landbouwers zijn terughoudend om nieuwe landbouwpraktijken te omarmen, vaak vanwege onzekerheid over de haalbaarheid of economische voordelen. Sensibilisering speelt daarom een cruciale rol.

- Toon tastbare successen: Praktijkvoorbeelden van projecten die economische voordelen combineren met duurzame landbouw laten zien hoe deze modellen werken. Dit verlaagt de drempel voor landbouwers om mee te doen.
- Benadruk de voordelen: Informeer landbouwers over voordelen zoals kostenbesparing, betere afzetmogelijkheden, stabiliteit op lange termijn en toegang tot logistieke en technologische ondersteuning.
- Door concrete voorbeelden te geven, wordt duurzaamheid niet langer een abstract begrip, maar een haalbare en aantrekkelijke optie.

Creëer ruimte voor experiment: de omschakeling naar duurzame landbouw hoeft geen alles-of-niets-scenario te zijn.

Creëer een context waarin landbouwers kunnen experimenteren en stappen kunnen zetten buiten het reguliere systeem, zonder dat dit hen direct verplicht volledig over te stappen op korte keten en/of nieuwe bedrijfsmodellen. Dit kan aan de hand van meer modulaire businessmodellen die landbouwers de flexibiliteit om zowel in de korte keten als in de lange keten actief te blijven en diverse afzetmogelijkheden te verkennen. Voor landbouwers biedt dit als voordeel dat ze de risico's van de transitie kunnen spreiden en tegelijkertijd hun kennis en vertrouwen in duurzame praktijken opbouwen. Projecten kunnen op deze manier beter rekening houden met de diversiteit aan landbouwers en hun mogelijkheden om over te stappen naar een duurzaam model.

GOEDE PRAKTIJK

ZoBio is een ambitieus EIP-project dat is ontstaan vanuit de wens om zorginstellingen te verbinden met biologische boeren.

Het project streeft ernaar om lokale, biologische producten een vaste plaats te geven in het voedselaanbod van deze instellingen, met als doel niet alleen gezondere voeding te bieden, maar ook de lokale landbouw te ondersteunen. Door zorginstellingen en bioboeren samen te brengen, wil ZoBio duurzame samenwerkingsverbanden opbouwen die de kloof tussen producenten en gebruikers overbruggen. Het project richt zich op het opstellen van teeltplannen die afgestemd zijn op de behoeften van zorginstellingen, met aandacht voor prijs, logistiek en verwerking. Om wederzijds begrip te bevorderen, worden ontmoetingen georganiseerd waarbij boeren en zorginstellingen elkaars werk leren kennen. ZoBio zet hiermee een belangrijke stap richting een voedselsysteem waarin samenwerking centraal staat.

De aanpak van ZoBio is niet vanuit het niets ontstaan. Het project heeft inspiratie gehaald uit het model van AZ Zeno in Knokke, een pionier in duurzaam en lokaal voedsel binnen de zorgsector. Al meer dan tien jaar werkt AZ Zeno aan de verduurzaming van hun voedselbeleid. Vanuit het besef dat maaltijden in een zorginstelling niet alleen voedzaam moeten zijn, maar ook een bijdrage kunnen leveren aan het welzijn en herstel van patiënten, heeft de instelling een radicale omslag gemaakt. Met een sterk lokaal verankerde visie ging AZ Zeno op zoek naar manieren om hun voedselsysteem te transformeren. Stap voor stap werden samenwerkingen opgezet met lokale producenten, eerst voor vlees en vis, later voor groenten via een bioboer. De instelling ging zelfs verder en legde een eigen voedselbos aan, waarmee ze een educatieve en therapeutische dimensie toevoegden aan hun voedselstrategie.

Wat AZ Zeno onderscheidt, is hun holistische benadering van duurzaamheid. De instelling ziet voedsel niet los van andere aspecten van zorg. Het verduurzamen van hun gebouw, het aanpakken van voedselverspilling en

het creëren van een sterke verbinding met de lokale gemeenschap zijn allemaal verweven in hun strategie. Hun flexibele benadering, zoals het gebruik van een 'catch of the day'-concept voor vis, stelt hen in staat om optimaal in te spelen op wat lokaal beschikbaar is, terwijl patiënten en medewerkers bewust worden gemaakt van seizoensgebonden producten. Dit model laat zien hoe duurzaamheid niet alleen een verantwoordelijkheid is, maar ook een kans biedt om creatieve oplossingen te vinden die de kwaliteit van zorg versterken.

Het succes van AZ Zeno is gebouwd op een combinatie van ondernemerschap, visie en sterke ondersteuning vanuit het bestuur. De ruimte die de instelling biedt om innovatieve ideeën te ontwikkelen, gecombineerd met de kennis van het voedsellandschap, heeft geleid tot een praktijkvoorbeeld dat laat zien wat mogelijk is binnen de zorg. Tegelijkertijd maakt AZ Zeno duidelijk dat er nog uitdagingen zijn, zoals de wetgeving rond aanbestedingen die vaak grote leveranciers bevoordeelt ten koste van lokale initiatieven. Toch blijven ze streven naar verdere professionalisering en wetenschappelijke onderbouwing van hun aanpak, om niet alleen de impact op hun eigen instelling te vergroten, maar ook om een blauwdruk te bieden voor andere organisaties.

ZoBio bouwt voort op deze pioniersgeest. Het project wil de haalbaarheid testen van soortgelijke samenwerkingen tussen zorginstellingen en bioboeren, met als doel minstens enkele van deze verbanden op lange termijn te verduurzamen. Daarbij worden uitdagingen zoals voedselverwerking en logistiek aangepakt, door oplossingen te zoeken die aansluiten bij de specifieke behoeften van de instellingen. De eerste oogsten die via ZoBio tot stand komen, markeren een belangrijke stap in de richting van een structurele verandering in hoe zorginstellingen omgaan met voeding.

Handvat 4

Betrokkenheid van alle schakels in de voedselketen

Een voedselketen is maar zo sterk als de zwakste schakel. Met andere woorden een duurzaam voedselsysteem kan slechts duurzaam zijn als dit gebeurt over de gehele lijn – van productie tot consumptie. Dit betekent dat niet alleen de primaire productie duurzaam moet zijn, maar ook de verwerking, distributie, opslag, en uiteindelijk de consumptie. Alleen door integratie en samenwerking tussen alle betrokken actoren kan een veerkrachtig en toekomstbestendig voedselsysteem worden opgebouwd.

Wat leerden we uit de studie?

De vraagzijde krijgt onvoldoende aandacht in de projecten

Ondanks de groeiende interesse in lokale en duurzame producten, blijven veel voedselprojecten eenzijdig gericht op de productiekant van de keten. De vraagzijde – bestaande uit consumenten, retail, horeca en andere afnemers – wordt vaak onvoldoende betrokken. Dit leidt tot een mismatch tussen wat geproduceerd wordt en wat de markt vraagt. Door uitsluitend op primaire productie te focussen, missen projecten kansen om een geïntegreerde keten op te bouwen waarin vraag en aanbod naadloos op elkaar aansluiten. Goede voorbeelden, zoals Paysans Artisans, laten zien dat het betrekken van de vraagzijde essentieel is.

Hierbij speelt de betrokkenheid van schakels zoals retail, horeca, en sociaal-rurale ondernemers een cruciale rol. Deze actoren hebben vaak goed inzicht in consumentenvoorkeuren en aankoopgedrag en kunnen de brug slaan tussen de productie en de markt. Daarnaast is het van belang om deze actoren actief te betrekken bij korte keteninitiatieven, zodat de keten breder wordt en beter afgestemd op de vraag.

Het betrekken en uitbouwen van de verwerkende schakel vormt een uitdaging voor de projecten

Verwerkers kunnen een belangrijke rol spelen als verbinder tussen landbouwers/producenten en de vraagzijde door primaire landbouwgoederen klaar te maken, bereiden en verwerken richting volwaardige voedingsproducten voor verdere verkoop (wassen, snijden, mengen, verpakken, ...). Binnen de geanalyseerde lokale projecten moeten landbouwers deze verwerking meestal zelf doen of organiseren omdat ofwel het op individuele basis onvoldoende volume betreft voor aparte verwerking, ofwel omdat er onvoldoende verwerkingscapaciteit aanwezig is in de nabijheid of in de werkingsschaal van de lokale projecten. Naast werken aan directe verkoop en afzetkanalen, is er in lokale voedselprojecten best ook voldoende aandacht voor de uitbouw van collectieve verwerking op bovenlokaal niveau van voldoende schaalgrootte, om de producten op gepast/gewenst niveau doelgroepgericht op de markt gebracht kan worden.

GOEDE PRAKTIJK

Paysans Artisans leert ons echter dat zelfs op relatief kleine territoriale schaal een zelfverdienend project met impact mogelijk is door de hele voedselketen mee te nemen.

Paysans Artisans vertrekt vanuit een doordachte, geïntegreerde aanpak voor ketenontwikkeling waarin verschillende aspecten van productie, verwerking als afzet ontwikkeld zijn. Het project doet dit met de bedoeling om niet enkel hun eigen activiteiten verder te uit te bouwen, maar ook een bredere territoriale dynamiek en samenwerking op te zetten.

De ketenontwikkeling van Paysans Artisans bestaat uit:

- Productie georganiseerd in onderling overleg tussen de producenten en op basis van kennisuitwisseling tussen producenten.
- Verwerking door middel van samenwerkende coöperaties. Wanneer geen geschikte partner bestaat, werken de verschillende actoren samen om de nodige activiteiten te organiseren door de oprichting van een nieuwe coöperatie te ondersteunen.
- Brede afzet via verschillende afzetkanalen: verkoop in winkels, verkooppunten en online, verkoop aan zorginstellingen en scholen via de groothandelaar.
- Sensibiliseren en mobiliseren van consumenten
- Een sterke sociale pijler: Paysan Artisan wil lokaal voedsel voor en door iedereen realiseren dankzij samenwerking met de sociale economie en inspanningen en initiatieven om drempels te verlagen voor mensen in een preciaire situatie.
- Een maatschappelijke pijler: ook openbare dienstverlening, als 'economische territoriale animator' en door het organiseren van opleidingen (Ouvrier Maraîcher Fruiticulteur en Circuit Court), maakt deel uit van het werk van Paysans Artisans.
- Aansluiting bij overkoepelende initiatieven, 5C en TChak, om haar impact te vergroten door samen te werken en kennis te delen.

HOE KUNNEN ALLE SCHAKELS BETROKKEN WORDEN?

Een succesvol voedselproject vraagt om samenwerking tussen alle schakels binnen de keten. Van productie tot consumptie – elke stap is cruciaal om een duurzame, efficiënte en toekomstbestendige voedselketen op te bouwen. Hier zijn zes actiepunten om ervoor te zorgen dat alle schakels kunnen worden betrokken:

Werk systematisch aan de volledige korte keten

Voor lokale voedselprojecten is het belangrijk om de ontwikkeling van de volledige korte keten centraal te stellen in hun aanpak. Dit betekent dat elk project alle stappen van de keten moet betrekken, van primaire productie tot verwerking, verpakking en logistiek/ distributie tot de consument. We raden projecten ook aan naar alternatieve manieren te kijken om actoren te betrekken, zoals het ambassadeurschap in Meetjesland, waar betrokken actoren gezamenlijk werken aan het promoten en versterken van de korte keten in de gehele regio.

Stimuleer een open dialoog tussen stakeholders aan het begin van het project

Betrokkenheid begint met communicatie. Organiseer vanaf de start constructieve gesprekken met landbouwers, verwerkers, distributeurs en afnemers om inzicht te krijgen in ieders behoeften en verwachtingen. Een dergelijke dialoog legt de basis voor wederzijds vertrouwen en zorgt ervoor dat alle schakels samen kunnen werken aan een robuust en duurzaam systeem. Dergelijke gesprekken moeten zowel binnen projecten als tussen verschillende initiatieven plaatsvinden om bredere samenwerkingen te bevorderen.

Werk samen met de private sector

Samenwerking met marktgerichte actoren zoals retail en horeca biedt lokale voedselprojecten toegang tot bredere afzetkanalen. Door deze partijen te betrekken, kunnen projecten zich beter afstemmen op marktbehoeften, wat de kans op duurzame voortzetting vergroot. Beleidsmaatregelen, zoals subsidies of fiscale voordelen, kunnen bedrijven stimuleren om te investeren in korte ketens en lokale productie. Deze partnerschappen maken niet alleen nieuwe markten toegankelijk, maar versterken ook de economische basis van je project.

Betrek verwerkers en logistieke partners

Verwerking en logistiek zijn cruciale schakels die vaak onvoldoende worden benut in lokale voedselprojecten. Het vinden en betrekken van verwerkers die duurzaam werken, is van groot belang voor een efficiënte keten. Stimuleer samenwerkingen op regionaal niveau en bied verwerkers en logistieke actoren ruimte binnen ondersteuningskaders. Door hen toegang te geven tot collectieve infrastructuur, zoals hubs, kunnen deze actoren uitgroeien tot belangrijke schakels in de korte keten.

Werk aan modulaire businessmodellen voor nieuwe schakels

Flexibele businessmodellen geven actoren de vrijheid om afzetkanalen te kiezen die passen bij hun productiecapaciteit en de vraag vanuit de markt. Dit stelt hen in staat om te schakelen tussen korte ketens en reguliere kanalen, afhankelijk van hun behoeften. Het resultaat is een veerkrachtiger en robuuster voedselsysteem dat kan inspelen op verschillende marktdynamieken. Modulaire modellen zorgen ervoor dat zowel kleine als grote actoren een plek vinden in de keten, wat bijdraagt aan een duurzame en inclusieve voedselketen.

GOEDE PRAKTIJK

Graines de Curieux is een initiatief dat lokale, biologische producten samenbrengt onder één merknaam en ze distribueert aan biowinkels, restaurants en cateraars.

Het initiatief streeft ernaar de autonomie van voedselproductie te versterken en een lokale economie te ontwikkelen die de waarde van biologische producten maximaal benut. Via een innovatieve aanpak wordt niet alleen het product, maar ook de kennis en ondersteuning rond biologische landbouw aangeboden. Achter Graines de Curieux staat **Farm, Land & Men**, de organisatie die de machines en infrastructuur beheert en diensten biedt aan landbouwers die willen omschakelen naar biologische landbouw. Deze structuur combineert commerciële activiteiten met een missie om biologische landbouw op een duurzame manier te verankeren.

Graines de Curieux is ontstaan vanuit een sterke visie: boeren ondersteunen door hen te beschermen tegen de fluctuaties van internationale markten en hen te helpen meer waarde uit hun producten te halen door lokaal te verkopen. Het project werkt als een coöperatie waarin boeren actief worden betrokken bij beslissingen over te telen gewassen. Dit zorgt niet alleen voor meer diversiteit in de landbouw, maar ook voor producten van hoge kwaliteit die direct in België worden verwerkt en verkocht.

Het initiatief biedt boeren landbouwkundig advies, koopt een deel van de oogst op, en verzorgt de verwerking en commercialisering. Daarbij wordt volop ingezet op samenwerking binnen de keten: van boeren tot verwerkers en afnemers. Door krachten te bundelen met andere actoren, zoals sociale economie en kennisinstellingen, wordt niet alleen infrastructuur gedeeld, maar ook expertise. Waar samenwerking niet

mogelijk is, investeert Graines de Curieux zelf in de nodige machines om onafhankelijk te blijven.

Het project heeft ervoor gekozen om geen gebruik te maken van subsidies. In plaats van tijd en middelen te investeren in het aanvragen van subsidies, heeft Graines de Curieux zich gericht op het ontwikkelen van een commercieel levensvatbaar model en het aantrekken van andere financieringsbronnen voor de aanschaf van materiaal en machines. Deze aanpak heeft het mogelijk gemaakt om onafhankelijk te blijven en zich volledig te richten op het versterken van de lokale biologische voedselproductie.

Voor de landbouwers is de samenwerking echter niet altijd vanzelfsprekend. Het telen van minder bekende gewassen, zoals quinoa, vraagt een stap uit de comfortzone en brengt onzekerheden met zich mee. Intensieve begeleiding en een transparante samenwerking zijn dan ook cruciaal om vertrouwen te bouwen. Bovendien speelt afstand een rol: het economisch rendabel houden van transport is een uitdaging, en Graines de Curieux moedigt boeren aan om samen te werken met verwerkers in hun eigen regio wanneer dat mogelijk is.

Graines de Curieux toont hoe lokale landbouw kan bijdragen aan een duurzame en economische waardeketen. Door samen te werken met diverse actoren, kennis te delen en te investeren in biologische landbouw, draagt het initiatief bij aan de versterking van een veerkrachtig lokaal voedselsysteem.

Handvat 5

Voedselhubs of andere collectieve organisatievormen

Voedselhubs bieden een schaalbare oplossing voor de uitdagingen waarmee lokale voedselprojecten vaak te maken hebben. Door infrastructuur, logistiek en samenwerking te centraliseren, versterken hubs de korte keten en verbinden ze lokale producenten met bredere markten. Met de juiste ondersteuning kunnen voedselhubs een cruciale rol spelen in het verduurzamen en opschalen van het voedselsysteem.

Wat leerden we uit de studie?

Lokale voedselinitiatieven slagen nog te weinig om verbindingen te leggen met bredere netwerken of bovenlokale markten.

Veel voedselprojecten blijven beperkt tot een lokaal niveau en slagen er niet in om samen te werken met andere initiatieven op een regionaal of stadsregionaal niveau. Hierdoor missen ze verbindingen met bredere netwerken en afzetmogelijkheden. Dit isolement maakt het moeilijk om te groeien en te profiteren van schaalvoordelen, zoals efficiëntere distributie en toegang tot grotere markten.

Er is nood aan infrastructuur en logistieke ondersteuning om de projecten te doen slagen

Om een geïntegreerde voedselketen op te bouwen, is niet alleen samenwerking nodig tussen verschillende actoren, maar ook de juiste infrastructuur en logistieke ondersteuning. Helaas ontbreekt het veel projecten aan deze middelen. Het gebrek aan verbindingen tussen regio's en het ontbreken van een overkoepelende structuur voor samenwerking zorgt ervoor dat projecten geïsoleerd blijven en dat inspanningen gefragmenteerd zijn.

Een groot knelpunt is het ontbreken van gedeelde infrastructuur, zoals verwerkingsfaciliteiten en opslagcapaciteit. Zonder deze middelen moeten producenten zelf investeren in dure voorzieningen, wat voor kleine boeren en voedselproducenten vaak onbetaalbaar is. Bovendien zijn ze vaak zelf verantwoordelijk voor distributie, wat niet alleen inefficiënt is, maar ook de mogelijkheid om op te schalen beperkt.

Voedselhubs kunnen antwoord bieden gemeenschappelijke knelpunten van voedselinitiatieven

Dit is waar bovenlokale en stadsregionale voedselhubs een cruciale rol kunnen spelen. Ze kunnen dienen als fysieke en organisatorische knooppunten die de verschillende schakels in de keten bij elkaar brengen en de logistieke en verwerkingsproblemen van kleinschalige projecten helpen oplossen. Ze bieden gedeelde infrastructuur en ondersteuning, zoals verwerkingsfaciliteiten en logistieke diensten. Dit maakt het eenvoudiger voor projecten om samen te werken, kosten te delen en schaalvoordelen te benutten. De goede praktijk Linked.Farm toont dit duidelijk aan.

Bovenlokale voedselhubs kunnen niet optimaal functioneren zonder de juiste beleidsmatige ondersteuning en hebben naast logistieke ondersteuning ook beleidsmatige integratie in regionale voedselstrategieën nodig om hun impact te maximaliseren. Het ontbreken van duidelijke kaders en financiering voor het opzetten en onderhouden van deze hubs beperkt hun potentieel om schaalvoordelen te realiseren.

HOE KUNNEN PROJECTEN GEBRUIK MAKEN VAN VOEDSELHUBS?

Voedselhubs bieden een waardevolle kans voor lokale voedselprojecten om hun impact te vergroten en efficiënter te werken. Ze fungeren als centrale plekken waar verschillende actoren in de voedselketen – zoals landbouwers, verwerkers, distributeurs en afnemers – samenkomen om samen te werken aan een duurzaam en efficiënt lokaal en regionaal voedselsysteem.

Bereik schaalvoordelen door projecten samen te brengen in een voedselhub

Voedselhubs bieden een platform om projecten te verbinden en samen te laten werken. Door kleine initiatieven samen te brengen in een gedeelde infrastructuur, zoals verwerkingsfaciliteiten en logistieke systemen, kunnen kosten worden gedeeld en efficiëntie worden verhoogd. Dit zorgt ervoor dat zelfs kleinschalige producenten toegang krijgen tot middelen die normaal onbetaalbaar zouden zijn.

Creëer en versterk bovenlokale/ stadsregionale voedselhubs

Initiatiefnemers van lokale voedselprojecten moeten actief samenwerken met andere relevante initiatieven, zowel binnen als buiten hun regio. Door verbindingen te leggen met bestaande voedselinitiatieven en logistieke netwerken kunnen schaalvoordelen worden behaald en de impact van projecten worden vergroot. Het opzetten van of aansluiten bij bovenlokale/ stadsregionale voedselhubs speelt hierbij een cruciale rol.

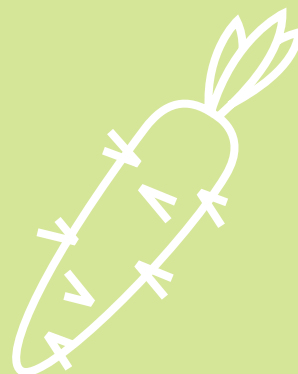
Zorg voor verbinding tussen de voedselhubs

Om echt impact te maken, moeten voedselhubs niet alleen lokaal effectief zijn, maar ook met elkaar verbonden worden in een breder netwerk. Door samenwerking tussen voedselhubs te stimuleren, kunnen middelen en kennis worden gedeeld, logistieke processen worden geoptimaliseerd en bredere markten worden bediend.

Samenwerking is de sleutel tot succes

Deze hubs kunnen worden beheerd door één organisatie of worden opgezet door lokale overheden, gemeenschappen of producenten. Door de samenkost van verschillende actoren faciliteren voedselhubs nieuwe samenwerkingen binnen de korte keten en maken ze deze toegankelijker voor landbouwers, producenten en ondernemers.

Bron: Voedsellandschap. Inspiratieboek, VLM

Handvat 6

Nieuwe holistische beleidskaders en instrumenten rond voedsel

De voedseltransitie vraagt om een holistische en strategische aanpak. Gelukkig zijn er al diverse beleidskaders en instrumenten ontwikkeld die precies dat ondersteunen. Deze bieden een sterke basis voor projecten om zich aan te verbinden en hun impact te vergroten. Met een geïntegreerde visie op duurzame voeding en concrete handvaten voor toepassing in de praktijk, hebben deze beleidsconcepten een groot potentieel om projecten te versterken en de voedseltransitie verder te versnellen.

Wat leerden we uit de studie?

De Vlaamse GO4FOOD-strategie biedt kader voor de voedseltransitie

De Vlaamse GO4FOOD-strategie en het bredere beleidskader rond voedsel creëren belangrijke mogelijkheden voor zowel lokale projecten als de Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Deze strategie introduceert een holistische benadering van lokale, duurzame en gezonde voeding en biedt concrete beleidsconcepten en instrumenten die projecten kunnen versterken. Sommige van deze ideeën zijn al getest in pilootprojecten op bovenlokaal niveau, wat waardevolle inzichten biedt en kansen opent voor verdere toepassing en impact.

De 11 voedseldeals van de GO4FOOD brengen de strategie tot leven

De Vlaamse GO4FOOD-strategie wordt tastbaar gemaakt door 11 voedseldeals die concrete stappen en samenwerkingen in gang zetten. Deze deals brengen actoren uit de agrovoedingsketen, de industrie en andere relevante sectoren samen om gezamenlijk de doelstellingen van de Vlaamse voedselstrategie te realiseren. Elke deal heeft specifieke doelstellingen, werkpakketten en acties waarbij betrokken partijen duidelijke engagementen aangaan. Dit maakt ze krachtige hulpmiddelen voor toekomstige voedselprojecten om op aan te sluiten en bij te dragen aan de voedseltransitie.

- [Eerlijke prijzen: Samen werken aan eerlijke prijsvorming en echte prijzen](#)
- [Voedselhubs: Sociale distributieplatformen structureel uitbouwen, verankeren en transformeren naar circulaire voedselhubs](#)
- [Voedselomgeving: Naar gezonde en duurzame voedselomgevingen in de Vlaamse publieke ruimte](#)
- [Catering: Gezonde, duurzame en betaalbare voedingspatronen aanmoedigen via diverse catering-settings](#)
- [Jeugd: Toegang van kinderen en jongeren tot voldoende, gezonde en duurzame voeding garanderen](#)
- [Agro-ecologie: Agro-ecologie in het Vlaamse voedselsysteem: kansen stimuleren, hindernissen wegwerken](#)
- [Lokaal voedselbeleid: Voedselstrategieën op lokaal, regionaal en provinciaal niveau](#)

Het potentieel van voedsellandschappen voor rurale projecten

Voedsellandschappen bieden een inspirerend kader voor geïntegreerde landschapsontwikkeling waarin landbouw een centrale rol speelt. Dit concept is de laatste jaren steeds meer omarmd binnen het rurale beleid en sluit goed aan bij de gebiedsgerichte aanpak van lokale projecten binnen het LEADER-kader. Voedsellandschappen zijn ontworpen om plattelandontwikkeling te ondersteunen door een balans te creëren tussen landbouw, natuur en gemeenschap.

Wat is nu juist een voedsellandschap?

Een voedsellandschap is een openruimte-gebied waar lokale samenwerkingen verschillende openruimte-uitdagingen aanpakken: lokale voedselproductie- en verkoop, een mooier landschap, meer biodiversiteit, klimaatmaatregelen, toegankelijkheid van het platteland en bijhorende beleving, productie van hernieuwbare energie, goed bodem- en waterbeheer... In een voedsellandschap staan landbouwers centraal als drijvende kracht achter een duurzame transitie.

Een voedsellandschap start vanuit samenwerking: tussen landbouwers onderling en met lokale actoren zoals overheden, maatschappelijke organisaties en ondernemers. Deze samenwerkingen maken het mogelijk om vanuit een gezamenlijke visie duurzame projecten te ontwikkelen. Enkele lokale projecten uit de studie tonen al aan hoe waardevol deze aanpak is, door landbouwers, gemeenschappen en landschappen dicht bij elkaar te brengen.

Om voedsellandschappen concreter vorm te geven lanceerde de VLM in 2023 verschillende oproepen voor de rol van **(lokale) voedselregisseur**, een persoon of een team die tijd en middelen krijgt om nieuwe samenwerking tussen landbouwers en de lokale gemeenschap in een bepaald gebied op te zetten en samenwerking binnen korteketen voedselproductie te vergroten.

Voedselomgeving en voedselregio's voor een breder perspectief

Naast de voedsellandschappen bieden de beleidsconcepten **voedselomgeving** en **voedselregio's** waardevolle mogelijkheden om de voedseltransitie te versterken. Deze concepten richten zich op verschillende aspecten van het voedselsysteem en helpen lokale projecten om een bredere en duurzamere impact te realiseren.

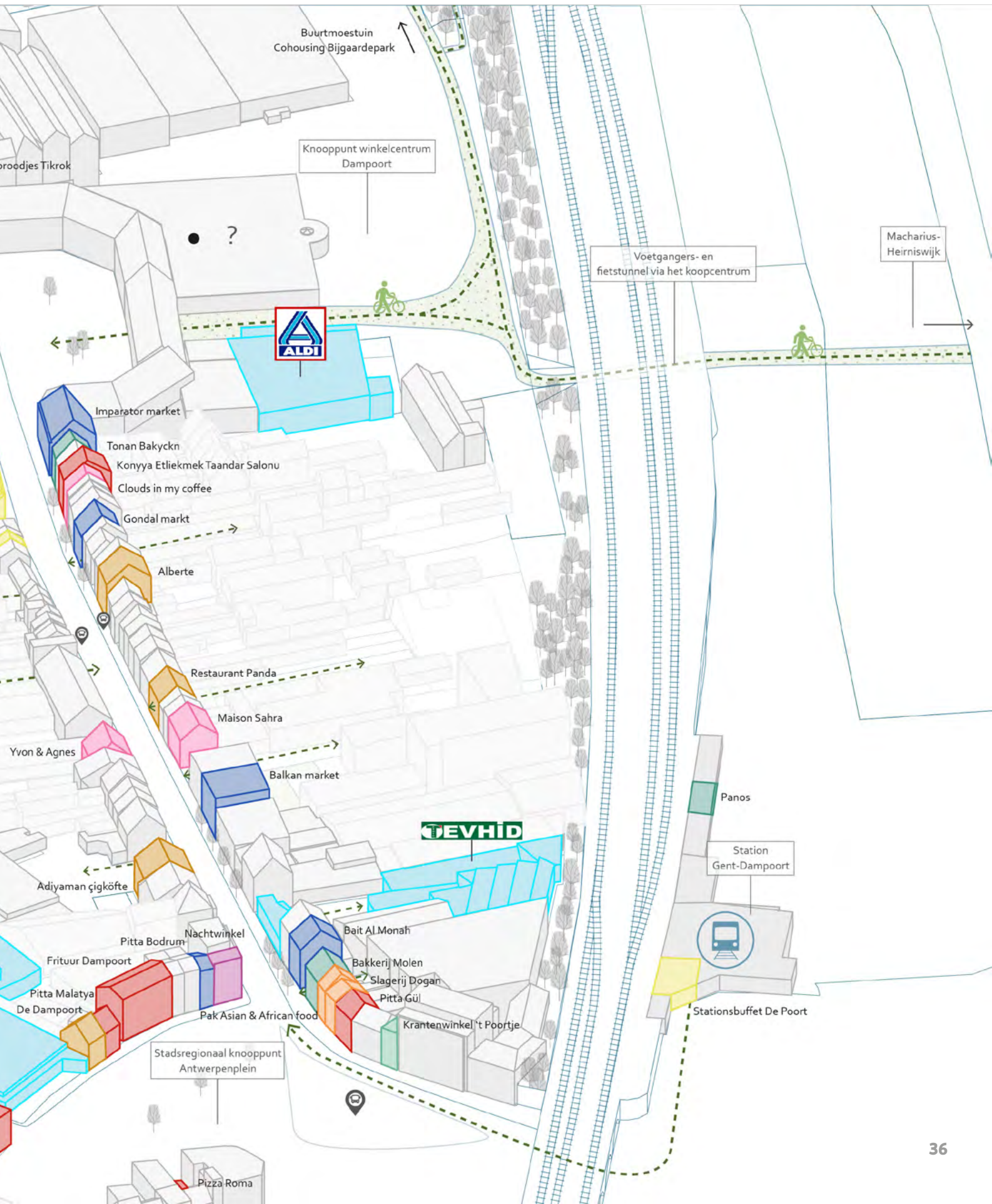
Het concept **voedselomgeving** kijkt niet alleen naar waar en hoe voedsel wordt geproduceerd, maar ook naar de ruimtelijke context waarin voedsel wordt aangeboden en geconsumeerd. Departement Omgeving werkt met dit concept aan een duurzame publieke ruimte waarin gezonde en lokale voeding gemakkelijker toegankelijk wordt voor iedereen. Denk hierbij aan scholen, ziekenhuizen, publieke ruimtes en andere instellingen waar voedselconsumptie plaatsvindt. Dit concept beoogt evengoed bij te dragen aan transitie naar een duurzaam voedingssysteem, evenwel door via omgevingsfactoren sturen in consumentengedrag en -voorkeuren. Ook hier is betrokkenheid van lokale besturen en actoren essentieel.

Een **voedselregio** focust minder op de ruimtelijke context en meer op de werking van het voedselsysteem zelf. Het concept legt nadruk op korte voedselketens, regionale samenwerking en systeembenaderingen om lokale voedselstrategieën te versterken. Voedselregio's bieden een raamwerk waarin lokale initiatieven met elkaar verbonden worden en waarin samenwerking over gemeenten en domeinen heen mogelijk wordt.

Bron: Voorbeeld van een voedselomgeving in Gent, Voedselomgevingen in kaart en beeld, Departement Omgeving (2021)

supermarkt	bakker	lunch	krantenwinkel	middelpunt wandel-fiets afstand
mini-super	slagerij	restaurant	knooppunt	500 m wandel-fietsafstand
nachtwinkel	café	fastfood	(semi-)publieke inhammen	

Deze kaders kunnen een meer structurele strategische omkadering bieden om een samenhangend geheel van initiatieven te nemen, laten toe om linken te leggen met een grotere diversiteit aan partners en tussen verschillende beleidsdomeinen; en creëren een omgeving waarin ook burgers/consumenten sterker betrokken worden.

	Trekker	Focus	Governance
Voedsel-deals	Verschillende actoren in het voedsel-systeem	Hefboomacties die de strategische doelstellingen van de GO4Food strategie moeten waarmaken	Multi-actor, multidisciplinair, multilevel aanpak
Voedsel-landschappen	VLM	Duurzame landbouw, natuurbehoud, biodiversiteit, platteland belevenis	Publiek-private samenwerking, nadruk op gemeenschaps-betrokkenheid
Voedsel-omgevingen	Departement Omgeving	Samenspel voedingswaarde, voedselveiligheid, prijs, sensibilisering m.b.t. voeding in de dagelijkse omgeving	Multi-level samenwerking tussen verschillende (overheids)niveaus met belangrijke rol voor private spelers
Voedsel-regio's	Lokale besturen, ondersteund door VLM	Lokale voedselstrategieën, duurzaamheid, korte keten	Multi-actor, multidisciplinair, multilevel aanpak

Tabel 2. Overzicht Vlaamse beleidsconcepten/-instrumenten

HOE KAN EEN PROJECT AANSLUITING VINDEN BIJ NIEUWE BELEIDSKADERS- EN INSTRUMENTEN ROND VOEDSEL?

De nieuwe beleidsconcepten en instrumenten, zoals voedseldeals en voedsellandschap- omgeving -en regio, bieden projecten een unieke kans om hun impact te vergroten. Door deze kaders slim te benutten, kunnen lokale initiatieven niet alleen hun doelen realiseren, maar ook bijdragen aan een duurzamer en beter verbonden Vlaams voedselsysteem. Hieronder enkele manieren om dit in de praktijk te brengen:

Zoek aansluiting bij beleidsconcepten en benut hun structuren

Schrijf projecten in de bovenvermelde beleidsconcepten- en instrumenten in en maak gebruik van de structuren die ze bieden. Op die manier kan de reikwijdte en mogelijkheden voor continuering van de rurale projecten vergroot worden. Concreet kan hierop ingespeeld worden door:

- Omgevingsfactoren verbeteren: Denk aan initiatieven die consumenten en gebruikers bewuster maken van gezonde, lokale voeding. Educatie en sensibilisatiecampagnes kunnen hier een belangrijke rol spelen.
- Bijdragen aan voedselomgevingen: Overweeg hoe het project bijvoorbeeld kan bijdragen aan een omgeving waarin gezonde en lokale voeding makkelijk toegankelijk is, bijvoorbeeld in scholen, buurthuizen of publieke ruimtes.
- Het aanbod van gezonde voeding vergroten: Werk eraan om het assortiment van lokaal geproduceerde, gezonde voeding in jouw regio uit te breiden en aantrekkelijker te maken.
- Neem de fysieke ruimte van regio in acht: Kijk naar manieren om je project fysiek beter in de regio te integreren. Dit kan bijvoorbeeld via voedselautomaten, hubs of andere innovatieve distributiemethoden die het makkelijker maken voor mensen om toegang te krijgen tot producten.

Geef input aan hogere beleidskaders

Door actief gebruik te maken van bestaande beleidsconcepten zoals voedseldeals, voedsellandschappen en voedselomgevingen, kunnen projecten waardevolle praktijkervaring en inzichten leveren die het bredere beleid versterken.

Deze terugkoppeling is cruciaal om hogere beleidskaders te verfijnen en verder te ontwikkelen, zodat ze nog beter aansluiten bij de realiteit en behoeften van lokale voedselinitiatieven. Door betrokkenheid en feedback te geven, dragen projecten bij aan een sterker en effectiever voedselsysteem op regionaal en Vlaams niveau.

Lokale overheden betrekken bij de valorisatie van de concepten/kader in lokale en regionale voedselstrategieën.

Lokale overheden spelen een cruciale rol in de implementatie van voedselstrategieën. Het versterken van hun betrokkenheid bij de ontwikkeling van regionale voedselstrategieën, waarbij er meer aandacht komt voor de lokale context en behoeften, zorgt ook voor een versterking van (de impact van lokale projecten op) de voedseltransitie. Dit kan door lokale besturen te betrekken bij pilotprojecten en hen te ondersteunen in de uitrol van beleid op bovenlokaal niveau.

Handvat 7

Versterk coördinerende en verbindende rollen in het voedselsysteem

De voedseltransitie is een complex proces dat verschillende lagen raakt. Dit vraagt om samenwerking tussen diverse actoren, zoals landbouwers, beleidsmakers, bedrijven, gemeenschappen enzovoort. Coördinerende en verbindende rollen zijn daarom cruciaal om deze actoren te verbinden, synergie te creëren en versnippering te voorkomen. Zonder deze rollen blijven initiatieven vaak geïsoleerd, missen ze impact en wordt vooruitgang vertraagd.

Wat leerden we uit de studie?

De voedseltransitie heeft nood aan verbindende rollen

De multidimensionaliteit van de voedseltransitie vraagt om een brede en integrale aanpak. Projecten en lokale besturen opereren vaak binnen hun eigen domeinen en missen de capaciteit om veranderingen op grotere schaal door te voeren. De uitdagingen van het voedselsysteem – die zowel landbouw, economie, ecologie als gezondheid omvatten – kunnen alleen aangepakt worden door verbindingen te leggen tussen deze verschillende domeinen en niveaus, van lokaal tot nationaal.

Een cruciale rol hierin kan vervuld worden door coördinerende mechanismen en verbindende figuren, zoals de voedselregisseur. Deze regisseurs, nu al actief in pilootvorm, hebben het potentieel om samenwerking op bovenlokaal niveau te stroomlijnen. Ze brengen projecten en beleidsmakers samen, zorgen voor samenhang en versterken de impact van initiatieven door hen te koppelen aan bredere netwerken en strategieën. Door dergelijke verbindende rollen structureel te integreren, kan de voedseltransitie efficiënter en effectiever worden aangepakt.

HOE KUNNEN VERBINDENDE ROLLEN VERSTERKT WORDEN?

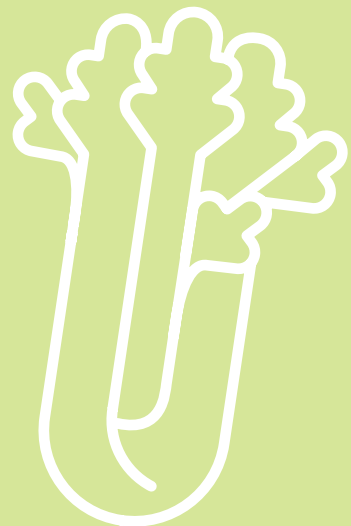
Projecten kunnen best zelf actief verbinden en coördineren met andere relevante initiatieven

Lokale voedselprojecten hebben niet alleen een rol binnen hun directe gemeenschap, maar kunnen ook zelf fungeren als verbindende schakels binnen het bredere voedselsysteem. Door actief samenwerking te zoeken met andere initiatieven – zowel binnen als buiten de eigen regio – versterken projecten hun impact en vergroten ze hun netwerk. Dit kan door ervaringen en kennis te delen, gezamenlijke activiteiten te organiseren of infrastructuur te delen met andere projecten.

Versterk de rol van LEADER-coördinator als verbinder en navigator

LEADER-coördinatoren hebben de unieke positie om projecten te ondersteunen bij het opbouwen van sterke verbindingen binnen en buiten hun regio. Ze fungeren als bruggenbouwers tussen lokale initiatieven, beleidsmakers en andere relevante actoren. Voor projectleiders kunnen LEADER-coördinatoren een belangrijke gids zijn, die helpt bij het vinden van partners, het identificeren van financieringsmogelijkheden en het koppelen van het project aan bredere netwerken. Belangrijk hier is wel dat er structurele investeringen gedaan worden om de rol van de LEADER-coördinatoren te versterken.

In de afgelopen jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor lokale voedselketens en -systemen binnen het plattelandsbeleid. Er zijn verschillende initiatieven gestart om lokaal voedsel en het landelijke beleid daaromheen te versterken. Ook binnen gebiedsgerichte projecten, zoals PDPOIII (met onderdelen zoals LEADER, Omgevingskwaliteit en Platteland+), is veel aandacht besteed aan duurzame voedselproductie en -consumptie. Dit heeft geleid tot allerlei lokale projecten die zich richten op aspecten als korte ketens, voedselverspilling, de relatie tussen boeren en burgers, streekproducten, landbouweducatie, voedseldistributieplatforms en lokale voedselstrategieën.

Vanuit deze context beoogde de VLM een gestructureerd en onderbouwd inzicht te verkrijgen in de bijdrage van deze projecten en het Vlaams plattelandsbeleid algemeen aan een veerkrachtig lokaal voedselsysteem in Vlaanderen. Deze brochure bevat de uitkomsten van de studie naar deze vraag, uitgevoerd door IDEA Consult in 2024, en geeft de nodige inspiratie en handvaten voor toekomstige projecten.

December 2024

Deze brochure kwam tot stand op initiatief van de Vlaamse Landmaatschappij en op basis van een studie door IDEA Consult

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

